bilimname XXVIII, 2015/1, 247-262

HANEFİ TABAKÂT KİTAPLARI ARASINDA KINALIZÂDE'NİN TABAKÂTU'L-HANEFİYYESİ'NİN YERİ

Nazım BÜYÜKBAŞ
Yrd. Doç. Dr., Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
nazim.buyukbas@gop.edu.tr

Öz

Tabaka Arab dilinde mertebe ve hal anlamlarına gelir. Tabakât ise tabaka'nın çoğuludur. Terim olarak ise tabakât, bir zamandaki ya da farklı zamanlardaki şöhret bulmuş insanların ilim veya meslekte bir seviyede olanların biyografileridir. Tabakât eserleri olaylara göre değil, insanlara göre düzenlenir. İnsanların bilim ya da mesleklerinde derecelere, sınıflara ve nesillere ayrılarak sınıflandırılması İslam'ın ilk yıllarında ortaya çıkmıştır. İlim adamları İslam'ın hüküm kaynaklarından ikincisi olan sünneti uydurma rivayetlerden koruma çabasına girmişdir. Böylece hadislerin şahıslardan alınmasında bir kural olarak şahısların durumlarını bildiren rical ilmi doğdu. Sonra tarih, edebiyat, fıkıh, tefsir gibi alanlarda tabakât ilmi yayılarak devam etmiş, tabakâtu'l–fukahâ, tabakâtu'ş-şuarâ, tabakâtu'l-müfessirîn, tabakâtu'l-kurrâ gibi pek çok dallara ayrılmışdır. Zaman içinde tabakât kitapları mesleklere, şehirlere, asırlara veya mezheplere göre tasnif edilmeye başlamıştır. Daha sonra fukahanın ictihad özelliğine gore sınıflandırılması ortaya çıkmıştır. Fukahanın ictihad konusunda sınıflandırılmasının önemi, görüşler çeliştiği zaman kimin ictihadının alınıp kiminki terk edilecek bunun bilgisinin ortaya çıkmasında görülür. Kınalızâde'nin tabakâtından önce de Hanefi mezhebine dair tabakât eserleri yazılmışdır. Ebu Hanife'nin hayatından söz ederek başlayan Kınalızâde'nin Tabakâtu'l-Hanefiyye'si, İbn Kemal Paşazade'ye kadar geçen Hanefi hukukçular hakkında kısa bilgiler vermektedir. Eserinde özlü bir dil kullanan Kanalızâde'nin başlıca kaynağı biyografi çalışmalarıdır. Kınalızâde'nin tabakâtı, Hanefi tabakâtları arasında kısa ve öz olmasına rağmen pek çok Hanefi fakihin hayatına yer verir. Eserin yazma nüshaları, İslam dünyası kütüphanelerinde bolca bulunmaktadır ve bu da gördüğü rağbete delildir. Taşköprüzâde'ye nisbet edilerek Tabakâtu'l- Fukaha adıyla basılan eserin de aslında Kınalızâde'nin Tabakâtu'l-Hanefiyye'si olduğu iddia edilmektedir.

Anahtar kelimeler: Tabakât kitapları, Kınalızâde, Tabakâtu'l-Hanefiyye

❋ ❋ ❋

PLACE OF KINALIZADE'S "TABAQATU'L-HANAFIYA" AMONG TABAQATU'L-HANAFIYA BOOKS

Abstract

Tabaqah in the language of the Arab means rank (class, category) and status, (situation, circumstance). In scientific terminology, Tabaqat (plural form of tabaqah) means the

notable individuals of same level of knowledge in science or profession in the same period or in the different periods. Tabaqat arranges not through events but through people. Arranging people by rank, class or generation in science or profession in Islam first appeared during the emergence of Islam. Muslim scholars with the aim of protecting Sunnah which is the second source of Islamic Law from false attributes established certain rules in the selection of narrators thus tabaqat science came into existence. Later on it expanded and included the spheres of History, Literature, Fiqh (İslamic Law), Tafseer (Commentary of The Quran) and after its development this science was divided into several branches such as Tabaqatu'l-Fuqaha, Tabaqatu'ş-Şuarâ, Tabaqatu'l-Müfessirîn, Tabaqatu'l-Kurrâ. In some cases The Tabaqat Books (biographical dictionaries) were organized according to profession, city, chronological order or religious doctrines. The importance of writing the biographies of Fuqaha stems from the fact that at the time of divergence of views whose opinion will be preferred. The Books of Tabaqatu'l-Hanafiya were written before Kınalızâde's Tabaqat. But Kınalızâde's Tabaqatu'l-Hanafiya gives the biographies of Hanafi scholars briefly and begins with Imam Abu Hanifa, ends with Kemal Paşazade. Style of Kınalızâde in this book is terse and sources of it are biography books. Place of Kınalızâde's Tabaqat among Tabaqatu'l-Hanafiya books is privileged. Because, in spite of it's brevity, it contains a large numbers of biographies. It's manuscripts are abundant in the Islamic Libraries. This is an evidence that it was in demand. The manuscript attributed to Taşköprüzade and published by the name of Tabaqatu'l-Fukaha is claimed that it's in fact Kınalızâde's Tabaqatu'l-Hanafiya.

Keywords: Tabaqah books, Kınalızade, Tabaqatu'l-Hanafiya

Giriş

Tarih bilinci insanda farkındalık ve farklılık meydana getirir. Farkındalık meydana getirmesi, tarih doğru okunur ve değerlendirilebilirse bugünü ve geleceği iyi bir şekilde etkileyebilmesidir. Çünkü insan geçmişin birikimi ile geleceğe yürüyen bir varlıktır. İnsan "şu an" ı yaşarken geçmişi anar ve anlamaya çalışır, bununla geleceğe dair planlarına yön verir. Tarihi doğru okumak, insanı okumaktır. Tarih bilincinin insanı farklı kılması, tarih bilinci olan yegane varlığın insan olmasındandır. Tarihi tarih yapan, o zamanı yaşayan ve bulundukları zamana anlam katan büyük insanlardır. İslam tarihi de adeta büyük şahsiyetlerin tarihidir. Adeta her asır, o asırda yaşamış büyük şahsiyetlerin varlığıyla kıymet elde etmiştir. *Asr-ı Saadet, Hulefâ-i Râşidîn Dönemi, Sahabe Devri, Tâbiin ve Tebe-i Tâbiin Zamanı* gibi… Tarihe şekil veren büyük şahsiyetlerin hayatlarını, bulundukları zamana, meslek ve alanlarına göre anlatan eserlerin genel adı da tabakâttır. Yani kısaca Tabakât, İslâm telif geleneğinde, sahasında tanınmış şahsiyetlerin biyografilerini konu edinen telif türüdür.[1]

Tabakât, "üst üste olan iki şeyin birbiriyle uyuşması, derece, mertebe ve konum bakımından örtüşmesi", hal, mertebe, sınıf ve zümre gibi

[1] Durmuş, İsmail, DİA, Tabakat mad. yıl: 2010, cilt: 39, sayfa: 288-290.

anlamlara gelen tabaka kelimesinin çoğulu dur.[2] İslâm geleneğinde ise sahâbe, tâbiîn, islâmî ilimlerde tanınmış âlimler, edebiyatçılar, şairler ve çeşitli sanatlar ve mesleklerde önde gelen kişiler, zâhid ve sûfîler, filozoflar ve ayırıcı niteliklere sahip olan kişilerden söz eden hal tercümesi (biyografi) kitabı olan tabakât; şöhret bulmuş kişilerin şöhret buldukları meslek, ilim dalı veya alana göre birbirlerine yakın ya da ortak dönemlere ayrılarak sınıflandırıldığı eserlerdir. *"Tabakâtü'l-Muhaddisin"*, *"Tabakâtu'l-Fukaha"*, *"Tabakâtu'l Udeba", "Tabakâtu'ş-Şuara"*, "*Tabakâtu's-Sufiyye"* gibi isimlerle adlandırılan bu eserlerin her biri o branşta tanınmış kişileri zikreder.[3]

Tabakât kitapları farklı alanlarda yazıldığı gibi, farklı üsluplarla da yazılmıştır. Asırlara, şehirlere, mezheplere göre, isimlerin ilk harfine göre, cinsiyete göre tasnif edilenleri vardır. Tabakât kitaplarının yazımının müslüman Araplar tarafından başlatıldığı da ifade edilmektedir.[4]

Tabakât (Hal tercümesi/ biyografi) yazma İslam tarihinin en başında Hz. Peygamber'in (s.a.s.) hayatının yazıldığı *Siyer* ilmiyle başlamıştır. Kuran'dan sonra ikinci asıl olan ve Kuran'ın mutlakını takyid, mücmelini tafsil, müşkilini izah, umumunu tahsis, müphemini beyan etme gibi önemli fonksiyonları olan Sünnet'in bilinmesi ve doğru anlaşılması Peygamberin hayatının doğru bilinmesiyle irtibatlıdır. Sünnet ve hadisin aktarılması ise bunu aktaran ilk neslin ve onlardan bu bilgiyi alanların hallerinin bilinmesini zorunlu kılar. Nitekim İbn Abbas'ın kendisine hadis nakleden şahsı neden dinlemediği sorulunca *"Bir adam, 'Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurdu' dediği zaman gözlerimiz hemen ona yönelir, kulağımızı ona verirdik. Fakat insanlar serkeş ve uysal deveye binince (hadislerin sıhhat durumuna bakmadan, rastgele her çeşit hadisi rivayet etmeye başlayınca) biz de onlardan hadis almaz olduk. Ancak tanıdığımızı alır olduk"*[5] demesi de hadisin sıhhat durumunu bilmek için hadisi nakleden râvilerin durumlarının araştırılması gereğini göstermektedir. Bu yaklaşımda fitne olaylarının patlak vermesinden sonra hızla genişleyen İslâm âleminde toplumun kozmopolit hale gelmesi ve hadisin Resûl-i Ekrem ile görüşmeyen kimselerin eline intikal etmesi gibi sebeplerle sened sorma ihtiyacının duyulması ve senedin bir parçası olarak râviler hakkında bilgi toplama

[2] Cevherî, İsmâil b. Hammâd (393/1002), *es-Sıhâh Tâcu'l-Luga ve Sıhâhu'l-Arabiyye* (Thk. Ahmed Abdulgafûr Attâr), Dâru'l-Ilm lil-Melâyîn, 4. baskı, Beyrut 1987, I-VI, IV, s. 1511-1513, طبق mad. ; İbn Manzûr, Ebu'l-Fadl Cemâluddîn Muhammed b. Mükrim, *Lisânûl-Arab*, Dâru'l-Sâdır, 3. baskı, Beyrut 1413 h. , X, s. 211, طبق mad.; Ismail Durmuş, DİA, Tabakat mad. yıl: 2010, cilt: 39, sayfa: 288-290.

[3] Ebü't-Tayyib Muhammed Sıddık Hasan Han, *Ebcedi'l-Ulûm*, Daru İbni Hazm, 1. baskı 2002, I, 437.

[4] Rozental, Frank, *İlmu't-Târih inde'l-Müslimîn* (çev. Sâlih Ahmed el-Alî), Mektebetü'l-Müsennâ, Bağdad 1963, s. 133-134. علم متصل بعلم الرجال وهو فن اسلامي أصيل ; ayrıca tabakât yazımının ilk müslüman Arap kültürünün temelini teşkîl etmesi konusunda bk. Dr. Subhi es-Sâlih, *Hadis İlimleri ve Hadîs Istılahları*, (Çev. Prof. Dr. Yaşar Kandemir), Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, İstanbul 1971, s. 291.

[5] Müslim, Mukaddime 4, 21.

zorunluluğu etkili olmuştur.[6] Böylece Sahabe, Tabiin ve ardından gelenlerin hallerinin, kimlerden sünnet ve hadisi naklettiklerinin doğru tespiti için *Senet İlmi* ve buna bağlı olarak *Rical Eserleri* ortaya çıkmıştır.

Önceleri hadis otoriteleri, hadis rivayetinde bulunurken râvilerin güvenilirliği hakkındaki bilgileri hadislerle beraber aktarıyordu. Daha sonra râviler hakkında müstakil eserler yazılmaya başlandı. Senette geçen râvilerin kimliğini tanıyabilmek, doğum ve ölüm tarihlerini bilerek kimin önce kimin sonra geldiğini, kimlerin birbirinden rivayette bulunduğunu, ravilerin güvenilir olup olmadıklarını, ravilerden aynı isimde olanları göstermek gibi maksatlarla hicrî 2. Asırda râviler hakkında tabakât kitapları yazılmıştır. Tabakât eserlerinin, hadis ravilerin hayatıyla ve muhaddislerle alakalı olarak yazılmaya başlaması ve en fazla hadis ilminde tabakât eseri yazılmış olması bu sebepledir.

1. Fıkıh İlmi Alanında Tabakât Eserlerinin Yazılması

Fıkıh ilmi alanında yazılan tabakâta gelince; içerik bakımından iki tür tabakât şekliyle karşılaşmaktayız; Birincisi fakihlerin hayatları ve eserleri hakkında bilgi veren biyografik eserlerken, diğeri mezheplerin teşekkülünden sonra gelişen fıkhî istidlâl türlerini tanımlayarak tasnif eden çalışmalardır[7]. Birinci tür genellikle bir mezhebin fukahasıyla sınırlıdır ve "tabakâtü'l-Hanefiyye, tabakâtü'ş-Şâfiiyye" gibi adlar taşımaktadır. Bu tür eserlerin fıkıh talibine en önemli katkısı, mezhep literatürünü tanıma ve mezhep eserlerinde geçen görüşlerin ne zaman ortaya çıktığını bilmedir. İkinci tür ise genellikle taklit dönemi fıkıh kitapları içinde "tabakâtü'l-müctehidîn, tabakâtü'l-müftîn, tabakâtü'l-fukahâ" gibi isimlerle yer alır. Bu türdeki sınıflandırma ise adı geçen fukahanın mezhep içindeki pozisyonunu ve mezhebi temsil noktasındaki yerini anlamamıza yardım eder. Şuna da değinmeliyiz ki fukahadan bahseden tabakât kitaplarının ilk örnekleri tüm mezhep fukahasını mezheb ayrımı yapmaksızın ele almaktaydı. Heysem b. Adiy'in (207/822) *Tabakâtu'l-Fukahâ'sı*[8], Abdulmelik b. Habîbu'l-Mâlikî'nin (238/853) *Tabakâtu'l-Fukahâ ve t-Tâbiîn'i*, Ebû İshak Şirazî'nin (476/1083) *Tabakâtu'l-Fukahâ'sı*[9] bu genel tabakât kitaplarına örnektir. Mezheplerin gelişiminden sonra ise doğal bir süreç olarak mezheplere göre tabakât kitapları meydana gelmiştir.

Fukahanın tabakalarını, mezhep içindeki derecesini bilmek, taklit dönemine ait bir uygulama olarak karşımıza çıkmaktadır[10]. Müctehidden mukallite doğru bir tasnifle fukahanın sınıflandırılması içtihad kapısının kapanıp kapanmadığı tartışmaları ekseninde ortaya çıkan ve ilk müctehid

[6] Efendioğlu, Mehmet, DİA, Tabakat mad. yıl: 2010, cilt: 39, sayfa: 291-292.
[7] Kaya, Eyyüp Said, DİA, Tabakat, yıl: 2010, cilt: 39, sayfa: 292-294.
[8] İbn Nedîm, Ebû'l-Ferec*, el-Fihrist*, Matbaatu Danişkâh Tahran 1971, s. 112.
[9] eş-Şirazi; İbrahim b. Ali b. Yusuf Ebu ishak, *Tabakâtul Fukaha,* (Tahkik: Halil Mis), Daru'l-Kalem-Beyrut.
[10] Karaman, Hayreddin, İslam 'ın Işığında Günün Meseleleri, İstanbul 1996, II, 91.

imamlardan günümüze doğru fukahanın niteliğinde bir zayıflama olduğu kabulüne dayalı bir uygulama olarak görülebildiği gibi[11] bu uygulama, mezheplerin teşekkülü, mezhebin toplumdaki yerinin sağlamlaşması ve mezhep ileri gelenlerine duyulan saygı ve sevginin de artması sonucunu doğurmuştur.[12] Bugünkü anlamda bir kanunlaştırmanın olmadığı ve fıkhın neredeyse tamamen sivil bir süreçte oluştuğu toplumlarda, mevcut görüşleri derleyen kitaplar (veya fukaha) arasında böyle bir kategorik ayırımın yapılması, mezhep çizgisini koruma düşüncesi ve işlevi yanında, hukuk güvenliği ve istikrarı açısından da yararlı ve gerekli görülmüş olmalıdır.[13]

Fukahanın mertebelerini bilmek ve görüşler arasında ayrım yapmak zorlaştığında kimin sözünün alınıp kimin sözünün terk edileceğini bilmek bir ihtiyaç olarak karşımıza çıkmaktadır. Fukahanın mertebeleri, hükümleri istinbat etme dereceleri bilinince de görüşler arasında değerlendirme yapmak kolaylaşacaktır. Nitekim çalışmamızın konusunu teşkil eden eserin yazarı Kınalızâde, Tabakât'ını yazma gerekçesini açıklarken fakihleri derecelerine göre ayırdığını, bunu kimin sözünün muteber olduğunu bilmeye duyulan ihtiyaçtan dolayı yaptığını söyler ve böylece görüşlerin tearuzu anında hangi görüşün tercih edilip amel edileceğini bilmek için tabakât bilgisine ihtiyaç olduğunu söyler.[14] Müçtehitlerin mertebelerini ve itimat edilen fukahanın derecelerinin bilinmesinin taklit ehli olan müfti için gerekli olduğunu belirtir. Böylece rivayet ve dirayet yönünden hangi alimin ictihadıyla fetva vereceğini bilmesi gerçekleşmiş olur. Bu sayede fetva verecek olan kişi, muhtelif ve mütearız iki görüş arasında ayrım ve tercih yapabilir.[15]

Makalemize konu olan Kınalızâde'nin eseri , hanefi hukukçularını inceleyen bir eser olması nedeniyle konuyu araştıracak olanlara faydalı

---

[11] Gürkan, Menderes, *"Müctehidlerin Tasnifinde Kemalpaşazade ile Kınalızâde Arasında Bir Mukayese"*, E.Ü.Gevher Nesibe Tıp Tarihi Ens., Kınalızâde Ali Efendi Sempozyumu, Kayseri, 1998, s.83-95, s. 84-85.

[12] Gürkan, s. 85.

[13] Apaydın, H. Yunus, "*Kınalızâde´nin Hanefi Mezhebini Oluşturan Görüşlerin Toplandığı Eserlerin Gruplandırılmasına Dair Risalesi"* (tebliğ), Erciyes Üniversitesi Gevher Nesibe Tıp Tarihi Ens. Kınalızâde Ali Efendi Sempozyumu, Kayseri, 1998, s. 96-100, s. 96.

[14]Kınalızâde Ali Çelebi, *Tabakâtu'l-Hanefiyye*, (tahkik: Dr. Salah Muhammed Ebu'l-Hâc), 1. baskı trs, s. 28.

فهذا كتابٌ مختصرٌ في ذكر طبقات الحنفية، ذكرتُ فيه المشاهير من الأئمة الذين نقلوا علم الشريعة في كل طبقة ونشروها بين الأئمة، مع سلسلتهم على طبقاتهم وأحوالهم و درجاتهم الأقدم فالأقدم، على الترتيب البليغ والنظام الأحكم، بحيث لا يسع الفقيه جهلُه؛ لحاجته إليه في معرفة مَن يعتبرُ قولُه في انعقاد الإجماع في محلّ الاتفاق والاجتماع، ويعتدُّ به في الاختلاف في محلّ الافتراق والاختلاف، وافتقاره إليه في الترجيح والإعمال عند تعارض الأقوال بقول أعلمهم وأورعهم في الأحوال، والله المستعان وعليه التُّكلان.

[15] Kınalızâde, s. 34.

olacağını düşündüğümüzden aşağıda hanefi tabakât eserlerini kronolojik olarak vermeyi uygun gördük. [16] :

2. Hanefî Tabakât Kitapları

1-) Ebû Abdullah es-Saymerî (436/ 1044) *Ahbâru Ebî Hanife ve Ashabihi*,[17]

2-) Ebî Asım Muhammed b. İbrahim el-Herevî (458/1066) *Tabakâtu'l-Hanefiyye*[18]

3-) Necmeddin İbrahim b. Ali b. Ahmed et-Tarsusî (758 /1357) *Vefayâtu'l-A'yan min Mezhebi'n-Numan*[19]

4-)Abdülkâdir el-Kureşî'nin (775/1373) *el-Cevâhirü'1-Mudiyye fî Tabakâti'l-Hanefiyye'si*[20] . Bu eserden sonraki çalışmalar genelde bu eserin zeyli mahiyetindedir.

5-) İbrahim b. Muhammed b. Dokmak (809/1407), *Nazmül-Cemman fi Tabakât Eshabı İmamil-Numan*[21].

6-) Muhammed b. Ya'kûb el-Fîrûzâbâdî (817/1415), *el-Mirkâtü'l-Vâfiye ilâ Tabakâti'l-Hanefiye*[22]

7-) Takıyyüddîn Ahmed b. Alî b. Abdilkâdir b. Muhammed el-Makrîzî (ö. 845/1442) *et-Tezkire*

8-) İbn Kutluboğa, Zeyneddîn Kâsım el-Hanefî (879/1474),*Tâcü't-Terâcim fî Tabakâ-ti'l-Hanefiyye,*[23]

9-) Kemâl Paşazade Şemseddin Ahmed b. Süleymân (940/1543), *Tabakâtü'l-Fukahâi'l-Hanefiyye*[24]. Müellif fukahayı yedi mertebeye ayırmıştır.

[16] Hacı Halife, Keşfuzzunun, II, s. 1097-1098, 2019; İsmail Paşa b. Muhammed Emin (1339) İzâhu'l-Meknûn Fî'z-Zeyli ala Keşfi'z-Zunun; (Keşfi'z-Zunun'la beraber, İstanbul 1941, II, s. 78.

[17] Atıf efendi ktp, Atf 1784; Manisa il halk ktp, hk 1342; es-Saymerî, *Ahbârû Ebû Hanîfe* s.17.

[18] Ayasofya, İstanbul, nr. 948.

[19] Köprülü Yazma Eser Ktp, Mehmet Asım Bey, MA 84/3.

[20] Atıf Efendi Ktp, 34 Atf 18; İstanbul Millet Kütüphanesi, Feyzullah Efendi Koleksiyonu, nr. Fe 1431.

[21] Atıf Efendi Ktp, 34 Atf 1942; İstanbul Millet Kütüphanesi , Feyzullah Efendi Koleksiyonu , 34 Fe 1549; Süleymaniye Ktp , Serez, nr 1827.

[22] Süleymaniye Ktp, Mustafa Efendi, nr. 671, 672; Afyon Gedik Ahmed Paşa Ktp., nr. 17186.

[23] Milli Kütüphane, Afyon Gedik Ahmet Paşa İl Halk Kütüphanesi, Gedik 17593/1; Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Sü-Hü 358; Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi, Hk 1553/4, Kon 621.

[24] Süleymaniye Ktp , Ayasofya, nr 4820; Hacı Mahmud Efendi, nr 1014.; Manisa Akhisar Zeynelzade Koleksiyon, Ak Ze 1602/3.

6-) Şemseddin İbn Tolun (953/1546), el-*Gurefü'l Aliyye fî Terâcimi Müteahhiri'l-Hanefiyye* [25]

7-) İbrahim el-Halebî (971/1563), *Muhtasarü'l-Cevâhiri'l-Mudiyye*[26]

8-) **Kınalızâde Alaeddin Ali b. Emrullah (979/1572), *Tabakâtü'l-Hanefiyye***[27]

9-) Mahmûd b. Süleymân el-Kefevî (990/1585), *Ketaibü'l-Alâmi'l-Ahyâr min Fukahâ'i Mezhebin-Numâni'l-Muhtâr*[28]

10-) Takıyyüddin b. Abdülkadir et-Temîmî el-Gazzi (1010/1601), *Tabakâtü's-Seniyye fî Teracimi'l-Hanefiyye*[29]

11-) Ali el-Kârî (1014/1605), *el-Esmârü'l-Seniyye fî Esmâi'l-Hanefiyye*[30]

12-) Edirnevî, Mehmed Efendi (1059/1649), *Mehammü'l-Fukahâ fî Tabakâti'l-Hanefiyye*,[31]

13-) Solak Zâde Halil Efendi (1095/1684), *Tabakâtu'l-Hanefiyye*[32]

14-) el-Leknevî, Muhammed Abdülhay el-Hindî (1304/1886), *el-Fevâidu'l-Behiyye Fî Terâcimi'l-Hanefiyye*[33]

15-) Ahmet Özel'in *Hanefi Fıkıh Âlimleri* (Ankara 1990)

Hemedani (521/ 1127), Abdullah b. Muhammed Salihi (769 /), Kahiri (809/1406), Ayni (855-1 451), Konevi (881/1477), İbn Şahne (890/1485), Kadıhan (988/1580) gibi daha pek çok Hanefi fakihinin tabakâtlarından bahsedilebilir. Ancak yukarda adı geçen kitapların bir

[25] Süleymaniye Ktp , Şehid Ali Paşa, nr 192.
[26] Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 1941/1, Esad Efendi, nr. 605/1, 3699/49; Kayseri Râşid Efendi Ktp., nr. 886.
[27] Köprülü Yazma Eser Kütüphanesi, Hafız Ahmed Paşa Koleksiyonu, Ha 330/15; Millet Ktp., Ali Emîrî Efendi, nr. 2511; Süleymaniye Ktp., Hasan Hüsnü Paşa, nr. 844, Hacı Mahmud Efendi, nr. 4662; İzmir Millî Ktp., nr. 732, 804.
[28] Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi, Isparta İl Halk Kütüphanesi Koleksiyonu, Hk 1856; Milli Kütüphane, Samsun İl Halk Ktp. Koleksiyonu, Hk 1061; Atıf Efendi Ktp., Atf 1807; Râgıb Paşa Ktp., nr. 1041; Nuruosmaniye Ktp., 2611, Nk 3048; Köprülü Ktp., Fâzıl Ahmed, Fa 1112; Süleymaniye Ktp., Âşir Efendi, nr. 263, Cârullah Efendi, nr. 1580, Esad Efendi, nr. 548, Şehid Ali Paşa, nr. 1931, Reîsülküttâb Mustafa Efendi, nr. 690.
[29] Nuru Osmaniye Ktp., Nk 3390; İstanbul Millet Ktp., Feyzullah Efendi, Fe 1475; Milli Ktp., Gülşehir Karavezir 13.
[30] Atıf Efendi Ktp., Atf 1801; İst. Millet Ktp., Ali Emiri FE2138/9; Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 1841; Esad Efendi, nr. 352.
[31] Süleymaniye Kütüphanesi, Aşir Efendi, nr. 422, v. 115b; Kayseri Râşid Efendi Ktp , nr 972.
[32] Beyazit Devlet Kütüphanesi, Veliyüddin Efendi, nr. 1606, v. 159b.
[33] Leknev, ts. [Matbaa-i Çeşme-i Feyz]; Kahire 1324/1906-, nşr. Ahmed Za'bî, Beyrut 1418/1998. Leknevî *et-Ta'lîkatü's-seniyye ale'l-Fevâ'îdi'l-behiyye* adıyla eserine bir ilâve yapmıştır.

kısmı matbu olarak günümüz ilim dünyasına kazandırılabilmişken bir kısmı ya tarih içinde kaybolmuş ya da el yazması olarak kütüphanelerde incelenmeyi beklemektedirler. Kınalızâde'nin tabakâtı da matbu olarak birkaç kez basılma şansına kavuşmuş nadir eserlerdendir.

3. Tabakâtu'l-Hanefiyye'nin Taşköprüzâde'ye Nisbet Edilmesi

1954 yılında *Tabakâtul Fukaha* adıyla Taşköprüzade'ye (1032 /1622) nisbet edilerek Musul'da basılan eserin, Ahmed Neyle'nin bir tek nüshaya dayanarak tahkikinin ardından 1961 de Musul'da Matbaatu'z-Zehra'da ikinci baskısı yapılmış ve yine Taşköprüzade'ye nisbet edilmişdir. *Mecelletu'l-Mevridi'l-Iraki*'de 1981 de Prof. Dr. Muhyi Hilal e-Serhan, bu nisbetin yanlış olduğunu söyleyen bir makale yazmıştır.[34] Muhyi Hilal es-Serhan, bu makalesinde bir muhakkikin tek bir nüshaya itimad etmesinin yeterli olmadığını söylemiştir.

Tahkîk/ edisyon kritikte yapılması gereken ilk şey eserin dünya kütüphanelerinde başka nüshasının olup olmadığının tesbit edilmesidir. Tek nüsha ile yetinmek için o nüshanın, müellifin kendi el yazısı olması, müellifin talebeleri tarafından kendisine okunmuş olması, müellifin hayatında yazılmış veya zamanına en yakın döneme ait olması, tetkik ehli ve o alanda otorite bir alimin tashihinden geçmesi gerekir ki eserin müellife isnadı için yeterli olsun. Tek nüshayla yetinmek hataları ve eksikleri görmek açısından da yeterli gelmeyecektir.[35]

Taşköprüzade'nin Hanefi olması ve *Şakaikun Numaniye* isminde Osmanlı alimlerinden ve özellikle ders aldığı alimlerden bahsettiği bir eserinin bulunması, tarihçi olması gibi sebepler, bu eserin de ona nisbet edilmesinde etkili olmuş olabilir. Daru'l-Kütübi'l-Mısriye de *Tabakâtul Hanefiyye* ismiyle 7367 H numaralı kitabın da ona nisbeti bu isnadın yapılmasında etkili olmuştur.

Biyografi kitaplarında tarihçiler Taşköprüzade'nin *Tabakâtu'l-Fukaha* isimli bir eserinden bahsetmezler. Bu durum eserin Taşköprüzade'ye ait olamayacağını düşündüren önemli bir ayrıntıdır. Ayrıca *Tabakâtu'l-Hanefiyye* türünde eserleri zikrederken Hacı Halife bu eserin muhtevasından bahseder ve Kınalızâde'ye aidiyetini açıkça anar ve Taşköprüzade'nin bu muhtevaya sahip bir eseri olduğuna ilişkin bir bilgi vermez. [36] Taşköprüzade'nin kendisi de *Şakaik*'in sonunda kendi hayatından ve eserlerinden bahsederken bu isimde ve muhtevada bir eserinden bahsetmez. *Şakaik* ise Hanefi tabakâtından bahsetmeyip Taşköprülü'nün ders aldığı Osmanlı alimlerinden bahseder.

[34] Serhan, "*Tashihu Hatain Kebir Kitabu Tabakâti'l-Fukaha el- Mensub ila Taşköprüzade Hüve Libni'L-Hınaî*", el-Mevrid, Bağdad 1981, C. X, sayı: 3-4, s. 483-497.
[35] Bahçıvan, Seyyid, Yazma Eserlerin Tahkikinde Metodolojik Proplemler, *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2006, sayı: 21, s. 61-90, s. 62.
[36] Hacı Halife, II, s. 1978, Serhan, a.g. mkl, 492.

Taşköprüzade'nin *Nevadiru'l Ahbar fi Menakıbil Ahyar* adlı eseri ise zaman tertibine göre değil harf sırasına göre yazılmıştır ve sadece Hanefi fukahasına ayrılmamıştır. *Miftahu's-Saade* isimli eserinde tabakât kitaplarından bahsederken de *Tabakâtul Fukaha* isminde bir eseri olduğundan bahsetmemektedir.[37]

Eserin Kınalızâde'ye nisbeti ise yazmalarında açıkça zikredilmektedir. Kınalızâde'nin isminin açıkça zikredildiği yazma eserlerin bazılarının tarihi Taşköprüzade'ye nisbet edilen Daru'l-Kütübi'l-Mısriye'deki nüshanın tarihinden önceyi göstermektedir.[38]

Kınalızâde'nin Tabakâtu'l-Hanefiyyesi'nin İsmi

Kınalızâde'nin eserinin ismi "*Tabakâtu'l-Hanefiyye*" olarak kaynaklarda açık olarak zikredilmektedir.[39] Kütüphanelerde mevcud olan el yazmalarının pek çoğu da bu isimle geçmektedir. Bazı yazmalar ise Hilal es-Serhan'ın tahkikine göre şu isimlerle anılmaktadır: *Tabakâtu Ashabi'l-Hanefiyye li Hinai zade Ali Çelebi Merhum*, *Tabakâtu'l-Eimmeti'l-Hanefiyye, et-Tabakâtu'l-Hanefiyye, Tabakâtu Fukahai-l Hanefiyye , Muhtasar fi Zikri Tabakâti'l-Hanefiyye, Tabakâtu Ulemai'l-Hanefiyye*[40]**.** Ancak teracim kitaplarının çoğunluğu "*Tabakâtu'l-Hanefiyye*" isminde ittifak etmiştir.

Tabakâtu'l-Hanefiyye'nin Konusu

Eser, özlü bir şekilde Hanefi mezhebi fukahasından bahseder. Mezhebin İmamı Ebu Hanife (150/ 767) ile başlar ve İbn Kemal Paşa (940/1534) ile son bulur. Kitapta 276 hanefi fakihin biyografisine yer verilir.[41]

Kınalızâde'nin Tabakâtındaki Uslübu

Kınalızâde, bu eserinde hanefi fukahasından şöhret bulmuş olanlarının 276'sı hakkında kısa bilgiler vermiştir. Ancak müellif, biyografisi verilen alimin şöhretine göre bazen bir iki sayfa bazen de bir iki satır bilgi vermektedir. Müellifin eseri yazma amacından bahsetmesinin ardından kitap, fıkhî istidlal yapma vasıflarına göre müctehidlerin mertebeleri ve mukallitlerin sınıflarından bahseden yedili tasnifi zikreder ve yukarıda bahsettiğimiz gibi Ebu Hanife'nin biyografisiyle başlar, İbn Kemal Paşa ile son bulur. Eser, toplam yirmi bir tabakadan oluşmaktadır. Eserde biyografisi verilen alimin ismi, nesebi, nisbeti, şöhret bulduğu alanlar ve vefat tarihi verilmektedir. Doğum tarihleri ise nadiren verilmektedir. Bunun

[37] Taşköprüzade, *Miftahu's-Saade*, s. 275.
[38] Kınalızâde Ali Çelebi, *Tabakâtu'l-Hanefiyye*, (tahkik:Muhyi Hilal Serhan), 1. baskı 2005, s. 96.
[39] Hidâyetu'l-Ârifîn, I, s. 748 ; el-A'lâm, IV, 265 , Hâcî Halîfe, II, s. 1099.
[40] es-Serhân, I, s. 77-78.
[41] es-Serhân, I, s. 88.

sebebi ölümünde alim olarak şöhret bulan şahsın doğumunda tanınmaması olabilir.

Kınalızâde'nin Tabakâtu'l-Hanefiyyesinin Kaynakları

Kınalızâde eserinde teracim ve tabakât yazarlarından istifade etmiştir. İbn Nedim'in (385/) *Fihrist*'i[42], Saymiri'nin *Ahbaru Ebi Hanife'si*[43], Hatib Bağdadi (463/1071)'nin *Tarih-i Bağdad*'ı[44], Ebu İshak eş-Şîrâzî (476/ 1083) Tabakatu'l-Fukaha'sı[45] Tacül'İslam Semâni'nin (562/1066) *Kitab ül-Ensab*[46]'ı, Kureyşi'nin *el-Cevahiru'l-Mudiyye fi Tabakâti'l-Hanefiyye'*si[47] onun zamanına kadar geçen alimlerin biyografisinde oldukça istifade ettiği eserlerdir. *Mebsut*[48], *Hidâye*[49], *Nihaye*[50], *Bedâi*'[51]gibi fıkıh kitaplarından da oldukça istifade etmiştir. Kimi zaman bu eserlerin ve kimi zaman da müelliflerin bizzat isimlerini ve bahsi geçen alimin hangi bölümde zikrediğildiğini yazmıştır.

Kınalızâde, İbn Kemal Paşazâde'nın müctehidlere dair tasnifini küçük nüanslar dışında aynen vermekle beraber İbn Kemal'in tabakatının adını zikretmemiştir.[52] Kınalızâde'nin yargı görevi üstlenmeden önce Kemal Paşazâde'nın son zamanlarında yanında bulunduğuna dair bilgiler, onun Kemal Paşazâde'nin eserini çalışmasına esas aldığı düşüncesini kuvvetlendirmektedir.[53] İbn Kemal'in, Yavuz Sultan Selim'in emri üzerine bu tasnifi yapması ve müftüler, kadılar arasında hemen yaygın bir şekilde benimsenmesi bu sıralamanın bir ifta usulü olarak kabulünü gösterir[54].

Kınalızâde'nin Tabakâtının İlmi Yeri ve Önemi

Eserde ilk dönem alimler hakkında kimlerin onlardan rivayette bulunduğu ve rivayet konusunda dereceleri belirtilmektedir. Kınalızâde, biyografi eserlerinde olması gereken; bahsi geçen şahsın ismi, künyesi, lakabı, nesebi, nisbeti, doğum ve ölüm tarihi, kısa hayat hikayesi, ders aldığı hocaları, ders verdiği öğrencileri, eserleri gibi temel unsurları gereksiz uzatmalara girmeden basit bir dille ifade etmiştir. Böylece eserinde 276 ilmi

42 Bk. Kınalızâde, tabakat,I, s. 230. قال أبو الفرج محمّد بن إسحاق في فهرست العلماء

43 Bk. Kınalızâde, Tabakatul Hanefiyye, tahkik: Muhyiddin Hilal Serhan, Bağdat, 2005, I, s. 271,276, 279.

44 Bk. Kınalızâde, Tabakat, I, s. 228, 279. وذكر الخطيب في تاريخه

45 Bk. Kınalızâde, Tabakat, I , s. 283. ذكره الشيخ أبو اسحاق الشّيرازيّ في طبقاته

46 Bk. Kınalızâde, Tabakat, II, s. 45. قال السَّمْعَانيّ كان يقال له أبو حنيفة الصغير لفقهه

47 Bk. Kınalızâde, Tabakat, II, s. 14. قال عبدُ القادر في الجواهر المضيّة

48 Bk. Kınalızâde, Tabakat, I , s. 244-245. ذكره شمسُ الأئمّة في المبسوط

49 Bk. Kınalızâde, Tabakat, II, s. 19. ذكرَه صاحبُ الهداية في كتابه

50 Bk. Kınalızâde, Tabakat, II, s. 22. ذكَره السِّغْنَاقِيّ في النِّهاية

51 Bk. Kınalızâde, Tabakat, I , s. 321. ذكره في البدائع

52 Serhan, I, s. 104.

53En-Necmu'l-Gâzî, *el-Kevakibu's·Saire Bi A'yâni'l-Mieti'Âşire*, s. 668.

54 İnanır, Ahmet, İbn Kemal'in Tabakatü'l-Fukahası ve Değerlendirilmesi, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi [Atatürk Üniversitesi İslâmi İlimler Fakültesi Dergisi] [İİFD] [EAÜİFD]*, 2012, sayı: 37, s. 65-86, s. 82.

şahsiyeti zikretmesine rağmen eserini kısa tutabilmiştir. Zikrettiği fukahanın tercih veya tahric ashabı olup olmadığına işaret etmiştir.

Eserde fukaha'nın; kadılık görevi teklif edildiğinde kabul etmemeye gayret etmeleri, birbirlerine karşı saygılı olmaları, kendilerinden daha liyakatli gördükleri alimlerin görüşlerine hürmet etmeleri, cemaatle namaza devam etmeleri, her gece belli miktarda nafile namaz kılmaları, kendi el emekleriyle geçinmeleri gibi güzel ahlaka dair örnekler verilerek ilim taliplerinin onları örnek alırken ahlaklarına da dikkat etmeleri amaçlanmış olmalıdır.

Eserde alimlerin hayatları hakkında bilgiler verilirken dönemin idarecilerinin alimlere karşı tutumlarından, sosyal olaylardan, fıkhi meselelerden, mezhep alimleri arasındaki münazaralardan örnekler verilmesi de hukuk tarihi ve sosyolojisi alanlarında önemlidir.

Kınalızâde'nin Fukahayı Tasnifi

Esasında Kınalızâde'nin fukahayı icithad melekesi yönünden sınıflandırması ile İbn Kemal Paşazade'nin tasnifi birbirinin aynı gibidir. Daha önce de değindiğimiz gibi Kemalpaşazade'nin yanında bulunmuş olması ve bu tasnifin o dönemde müftü ve kadılar arasında kabul görmesi bu eserden istifade ettiğini düşünmemizi sağlamaktadır. İki eser birbirinin tekrarı gibidir. İki tasnif arasındaki benzerlik ve farklılık ilgili yerlerde verilecektir.

Kınalızâde, eserinde fukahayı yedi tabakaya (mertebeye) ayırmaktadır. Aşağıda fikir vermesi açısından bu tasnifin tercümesini vereceğiz:

"Bilmelisin ki Fukaha yedi tabakadır:

1- Şeriatte (Dinde) Müçtehidler Tabakası (طبقةُ المجتهدين في الشرع): (Bunlar, ilk tabakayı teşkil eden müstakil müçtehidlerdir. Müellif bu müctehidlerin isimlerini daha önce en-Numan (Ebu Hanîfe), Muhammed (Şâfii), Mâlik, Ahmed bin Hanbel, Sufyan-ı Sevri ve Davud ez-Zahiri olarak zikreder.)[55]. Bunlar daha önce adı zikredilen altı imam ve ictihad tarzında onların yolunu takip eden diğer imamlar gibi şeriatte müctehid olanlardır. Bu müctehitlerin durumu; usul kaidelerini tesis etmek ve ne asılda ne furuda başkasını taklit etmeden dört asli delil olan kitap, sünnet, icma ve kıyastan fer'i hükümleri istinbat etmektir. Bunlar müctehitler tabakası

[55] İbn Kemalpaşazade'nin tasnifinde "dört mezhep imamı" denilirken Kınalızâde "daha önce zikredilen altı imam" der ki yukarda verdiğimiz isimlerdir. "Bunlar müctehitler tabakası içinde en yüksek derecede olanlardır Selefin durumu zikredilen altı imam gibi bu tabakada birbirinden farklıdır." Kısmı kemalpaşazade de yoktur. Davut (ez-Zahiri) kıyası reddettiği halde, kıyas ile fer'i hüküm istinbat ettiği gibi bir anlam da yukardaki ifadeden çıkmaktadır.

içinde en yüksek derecede olanlardır. Selefin durumu zikredilen altı imam gibi bu tabakada birbirinden farklıdır.[56]

2- Mezheb'de Müçtehitler Tabakası (طبقةُ المجتهدين في المذهب): Bunlar Ebu Hanife'nin öğrencileri Ebu Yusuf ve İmam Muhammed; İmam Şafi'nin öğrencileri Müzeni ve Büveyti[57] gibi usul ve füru'da birinci tabakadaki imama tabi olan öğrencileridir. Diğerleri de (bu imamlarının kaidelerinden hareketle delillerden hüküm çıkarma gücü olan diğer talebeler, birinci tabakadaki diğer müctehidlerin öğrencileri de) bunlara kıyas edilir. Bunların ictihat yolu, üstadlarının belirlediği kurallar iktizasınca/kuralların gereğince söz konusu delillerden hükümleri çıkarmaktır. Bunlar bazı fer'i hükümlerde üstadlarına muhalefet etseler de usul kaidelerinde üstadlarını taklit ederler. Bu özellikleriyle onlar, usulde İmam Ebu Hanife'yi taklit etmeyen, ferî hükümlerde ona muhalefet edenlerden ve de İmam Şafiî ve benzerleri gibi mezhepte muarız olanlardan ayrılırlar. Çünkü diğer imamlar usulde Ebu Hanife'yi taklit etmezler. Bu tabakadakiler ictihat tabakasının ortasında yer alırlar.[58]

3- Meselede Müçtehidler Tabakası (طبقة المجتهدين في المسائل): Bu tabakadakiler mezhep sahibinin görüşlerinden rivayet bulunmayan meselelerde müctehittirler. Hanefilerden el-Hassaf, et-Tahavi, el-Kerhi, el-Halvani, es-Serahsi, el-Pezdevi, Fahruddin Kadıhan ve benzerleri gibi. Şafi, Maliki ve bunların dışındaki mezhepler içinde bunların emsali olanlar gibi[59]. Bunlar ne usulde ne furuda meşayiha (1. tabakadaki üstatlarına) muhalefet edebilirler. Fakat bu tabakadakiler, hakkında nass bulunmayan meselelerle ilgili hükümleri üstatlarının belirlemiş olduğu usul ve istinbat kaidelerinin gereğine göre istinbatta bulunurlar. Bu tabaka ictihat tabakalarının en son tabakasıdır[60][61].

4- Mukallitlerden Tahriç Ashabı Olanlar (طبقة أصحاب التخريج من المقلِّدين): er-Râzî (el-Cessas) ve arkadaşları gibi. Bunlar esasen ictihada güç yetiremezler. Ancak bunlar usul kaidelerini ihata ettiklerinden, kaynakları kavradıklarından iki vechi olan mücmel sözü ve mezhep sahibinden yada

[56] İbn Kemal Paşazâde'nin tasnifinde "Bunlar müctehitler tabakası içinde en yüksek derecede olanlardır. Selefin durumu zikredilen altı imam gibi bu tabakada birbirinden farklıdır" ifadesi yoktur.

[57] ; İmam Şafi'nin öğrencileri Müzeni ve Büveyti isimleri Kemalpaşazade de zikredilmez. "Bu tabakadakiler ictihat (müctehidler) tabakasının ortasında (yani mutlak müctehid ile meselede müctehid arasında orta yerde) yer alırlar" kısmı Kemalpaşazade de yoktur.

[58] İbn Kemal Paşazâde'nin tasnifinde "Bu tabakadakiler ictihat tabakasının ortasında yer alırlar" ifadesi yoktur. Müellif bununla müctehid tasnifi içinde 2. sırada olduklarını belirtmektedir.

[59] "Maliki ve bunların dışındaki mezhepler içinde bunların emsali olanlar gibi" kısmı Kemalpaşazade de geçmez.

[60] "Bu tabaka ictihat tabakalarının en son tabakasıdır" kısmı İbn Kemalpaşazâde'nin eserinde yoktur.

[61] Bu tabaka ictihat tabakalarının en son tabakasıdır kısmı Kemalpaşazade de geçmez.

mezhep sahibinin öğrencisi olan müctehitlerden nakledilmiş olan iki şekilde anlaşılma ihtimali olan kapalı hükmü usul kaidelerine bakarak, onları mukayese ederek açıklama ve ayırt etme yetisine sahiptirler. *Hidaye*'de bazı yerlerde "Kerhi'nin tahricinde de böyledir, Razi'nin tahricinde de böyledir." Sözündeki gibi geçen kullanımlar bu kabildendir.[62]

5- Mukallitlerden Tercih Ashabı Olanlar (طبقةُ أصحاب الترجيح من المقلِّدين): Ebu'l-Hüseyin el-Kudûrî, Hidaye Sahibi (el-Merginânî)[63] ve benzerleri gibi. Bu tabakadakiler "Bu görüş daha iyidir, daha doğrudur, bu kıyasa daha uygundur ." şeklinde sözlerle görüş ve rivayetler arasında tercih yaparak görüşlerden birini diğerine üstün tutarlar.[64]

6- Mukallidlerden Temyiz Tabakası (طبقة المقلِّدين القادرين على التمييز): Bunlar Kenz (en-Nesefi), Muhtar (Ebu'l Fazl el-Mevsılî):, Mecma' (İbn es-Seâtî) ve Vikaye (Tâcu'ş-Şeria) yazarları gibi son dönem muteber metinlerin sahipleri olup en sağlam, sağlam ve zayıf, açık rivayet, mezhebin zahir görüşü ve nadir rivayet arasında seçme gücüne sahip kimselerdir. Bunlar, kitaplarında reddedilmiş fikirleri veya zayıf rivayetleri nakletmemişlerdir.

7- Temyize Güç Yetiremeyen Mukallidler Tabakası (طبقةُ المقلِّدين الذين لا يقدرون على التمييز): Bunlar zayıf ile şişmanı, sağ ile solu birbirinden ayıramazlar. Bilakis gece odun toplayan kişi gibi buldukları her şeyi toplarlar. Son dönem ileri gelen fazilet sahibi alimlerden birinin[65] de açıkladığı gibi bunlara ve bunları taklit edenlere yazıklar olsun. Bu gibi zamanlarda ihtiyaten yapılması gereken, her kitap ve eserle amel etmeyip, hayırlı imamların muteber kitaplarıyla amel etmektir.

Zikredilen (bu tabakalara dair) kayıtlardan bilinmesi gereken şudur: Fukahaya itibar, onların daha önce yaşamalarından değil; ictihad ve dirayet mertebelerinin, rivayet ve tercihteki hallerinin bilinmesidir. Zira nice zaman itibarıyla sonra gelen vardır ki; ictihad mertebesinde önde yer alır.[66]

İfta Usulü (Edebu'l-Müfti) konusunda şöyle dediler:

Hidayet (yolunun) imamlarının ittifakı da ihtilafı da Allah'tan bir rahmet ve insanlar için bir genişliktir.

(Bir konuda) İmam Ebu Hanife bir tarafta, iki talebesi Ebû Yûsuf ve Muhammed diğer tarafta ise (İmam'a muhalefet ederlerse) müftüye

---

[62] "*Hidaye*'de" lafzı ve "Kerhi'nin tahricinde de böyledir" lafzı İbn Kemalpaşazade de geçmez.

[63] Kemalpaşazade de inaye zikredilir.

[64] Kemalpaşazade de tafsil / üstün olanı diğerlerinden ayırırlar ibaresi geçer.

[65] Burada isim vermeden bahsettiği alimin bu tasnifi asıl yapan İbn Kemalpaşazade olduğunu eseri tahkik eden serhan ifade eder. Serhan, I, s. 155.

[66] Kınalızâde, I, s. 146-156. Kınalızâde, sonra gelip de öncekilerden ictihadda önde olanlara örnek vermemektedir.

fetvâsında muhayyerlik vardır. Dilerse imamın görüşünü, dilerse iki talebesinin görüşünü alır. (İkisine göre de fetvâ vermek caizdir).

Ebû Yûsuf veya Muhammed'den biri Ebû Hanîfe ile aynı görüşü paylaşırsa, Ebû Hanîfe ile birleşen tarafın görüşü, diğer tek kalan tarafa, mutlak olarak tercih edilir. Ancak âlimler, tek kalanın reyine göre fetva vermek üzere anlaşmışlarsa, o zaman bunlara tâbi olur. Nitekim Ebu'l-Leys, hastanın namazda oturması mevzuunda İmam Züfer'in reyini tercih etmiştir. Buna göre hasta, namaz kılanın teşühhüdde oturduğu gibi oturur, çünkü bu onun için daha kolaydır. Halbuki bizim diğer (hanefi) imamlarımıza göre hasta kıyam sırasında (yerine) bağdaş kurarak veya dizlerini dikip, ellerini bağlayarak (ihtibâ şeklinde) oturmalıdır ki kıyam yerine geçen oturuş ile teşehhüd oturuşu arasında fark olsun. Fakat bu oturuş, alışmadığı için hastaya zor gelir.

Bunun gibi; jurnalci, sultana izinsiz olarak birisini jurnal ettiğinde kendisine tazminat düşeceği reyini de tercih etmişlerdir. Bu, İmam Züfer'in görüşü olup, jurnal kapısını kapama hikmetine dayanır. Halbuki bizim diğer imamlara göre tazminat gerekmez; çünkü jurnalcı, şikâyet ettiği kişinin malını (kendisi, doğrudan) itlâf etmemiştir

Âlimlerin, zamanın icabı olan maslahatları temin için, imamlarımızdan herhangi birinin kavlini almaları da caiz değildir. Müteahhirun ihtilaf ederse bunlardan birini tercihde serbesttir. Tearuz ve ihtilaf esnasında tercihte bulunması için onların durumlarını ve mertebelerini bilmesi gerekmez. Allah en doğru bilendir. Başlarken Allah'ın yardımı ile başlar ve O'ndan yardım dilerim. Güç ve kuvvet, sadece Yüce ve Büyük olan Allah'ın yardımıyla elde edilir.

Sonuç

Kınalızâde Ali Efendi'nin devrin önemli alimlerinden ilim alması; Kahire, Şam, Bursa, İstanbul gibi ilim ve kültür dünyasının en gözde yerlerinde Osmanlı'nın en ihtişamlı zamanlarında kadılık yapması; o dönemin en önemli ilim yuvası olan Süleymaniye Medresesi'nde müderris olması onun bir ilim adamı olarak ne derece üstün payelere erdiğini göstermektedir. Önemli yerlerde Kadılık ve Anadolu Kazaskerliği görevi yapan müellifin Hanefi literatürüne vukufiyeti yapmış olduğu atıflarda kendini göstermektedir.

Tabakâtında Kınalızâde, mezhep çizgisinin korunması ve hukukun istikrarını sağlama işlevi gören bir şekilde fukahayı taksim etmiştir. Bu taksimin isabetli olup olmadığı tartışılabilir. Ancak fukaha ilmî dirayet ve birikimde eşit olmayabilir. Bu sınıflama ile bilgiyi bizzat kaynağından alanların ve alamayanların nasıl bir yol izleyeceklerine, fetva verme selahiyetine değinilir. Bu açıdan dönemin hakim hukuk anlayışını göstermesi açısından tabakâtı önemlidir. Yine fakihlerin tasnifi yapılırken

verilen eser isimleri de Osmanlı ilim geleneğinde karşılaşılan proplemlerin çözümünde etkili olan kaynaklar hakkında bir bilgi vermektedir.

KAYNAKÇA

APAYDIN, H. Yunus, "*Kınalızâde´nin Hanefi Mezhebini Oluşturan Görüşlerin Toplandığı Eserlerin Gruplandırılmasına Dair Risalesi"* (tebliğ), Erciyes Üniversitesi Gevher Nesibe Tıp Tarihi Ens. Kınalızâde Ali Efendi Sempozyumu, Kayseri, 1998, s. 96-100.

BAHÇIVAN, Seyyid Yazma Eserlerin Tahkikinde Metodolojik Proplemler, *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2006, sayı: 21, s. 61-90, s. 62.

CEVHERÎ, İsmâil b. Hammâd (393/1002), *es-Sıhâh Tâcu'l-Luga ve Sıhâhu'l-Arabiyye* (Thk. Ahmed Abdulgafûr Attâr), Dâru'l-Ilm lil-Melâyîn, 4. baskı, Beyrut 1987, I-VI, IV, s. 1511-1513, طبق mad.

EMİN, İsmail Paşa b. Muhammed (1339/) İzâhulmeknûn Fîzzeyli alâ keşfi'z-zunun; (keşfüzzununla beraber, İstanbul 1941.

GÜRKAN, Menderes, *"Müctehidlerin Tasnifinde Kemalpaşazade ile Kınalızâde Arasında Bir Mukayese"*, E.Ü.Gevher Nesibe Tıp Tarihi Ens., Kınalızâde Ali Efendi Sempozyumu, Kayseri, 1998, s. 83-95.

HASAN HAN, Ebü't-Tayyib Muhammed Sıddık, *Ebcedi'l-Ulûm*, Daru İbni Hazm, 1. baskı 2002.

İBN MANZÛR, Ebu'l-Fadl Cemâluddîn Muhammed b. Mükrim, *Lisânûl-Arab*, Dâru'l-Sâdır, 3. baskı, Beyrut 1413 h.

İBN NEDÎM, Ebû'l-Ferec*, el-Fihrist*, Matbaatu Danişkâh Tahran 1971.

İNANIR, Ahmet, İbn Kemal'in Tabakatü'l-Fukahası ve Değerlendirilmesi, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi [Atatürk Üniversitesi İslâmi İlimler Fakültesi Dergisi] [İİFD] [EAÜİFD], 2012, sayı: 37, s. 65-86.

KINALIZÂDE, Ali Çelebi, *Tabakâtu'l-Hanefiyye*, (tahkik:Muhyi Hilal Serhan), 1. baskı 2005.

KINALIZÂDE, Ali Çelebi, *Tabakâtu'l-Hanefiyye*,(tahkik: Dr. Salah Muhammed Ebu'l-Hâc), 1. baskı, trs.

NECMU'L-GÂZÎ, *el-Kevakibu's·Saire Bi A'yâni'l-Mieti'Âşire.*

ROZENTAL, Frank, *İlmu't-Târih inde'l-Müslimîn* (çev. Sâlih Ahmed el-Alî), Mektebetü'l-Müsennâ, Bağdad 1963.

es-SÂLİH, Subhi, *Hadis İlimleri ve Hadîs Istılahları*, (Çev. Prof. Dr. Yaşar Kandemir), Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, İstanbul 1971.

SERHAN, Tashihu Hatain Kebir Kitabu Tabakâti'l-Fukaha el- Mensub ila Taşköprüzade Hüve Libni'L-Hınaî", *el-Mevrid, Bağdad 1981, C. X, sayı: 3-4*, s. 483-497.

ŞİRAZİ, İbrahim b. Ali b. Yusuf Ebu ishak, *Tabakâtul Fukaha,* (Tahkik: Halil Mis), Daru'l-Kalem, Beyrut.